

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.11>**О. М. Ковальчук***здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
orcid.org/0009-0000-4477-3046*

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА

У статті здійснено комплексний аналіз нормативного закріплення адміністративно-правового статусу адвоката в Україні. Розглянуто сучасні виклики та особливості правового регулювання адвокатської діяльності в умовах реформування правової системи, утвердження принципу верховенства права та інтеграції європейських стандартів судочинства. Наголошено, що реформування правової системи України, утвердження принципів верховенства права та орієнтація на європейські стандарти судочинства зумовлюють зростання ролі адвокатури як ключового інституту забезпечення прав і свобод людини. У сучасних же умовах адвокат виступає не лише як представник приватних інтересів клієнта, а й як суб'єкт, що бере безпосередню участь у функціонуванні механізму правосуддя. У зв'язку з цим, особливого значення набуває адміністративно-правовий статус адвоката, який визначає його правосуб'єктність у сфері публічно-правових відносин. Визначено, що правовий статус адвоката формується на поєднанні приватноправових і публічно-правових засад, що забезпечує реалізацію прав і обов'язків адвоката у сфері адміністративного судочинства, зокрема захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, представництво інтересів клієнтів у суді, надання правової допомоги та консультацій. Проаналізовано нормативно-правову базу, що включає Конституцію України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кодекс адміністративного судочинства та міжнародно-правові акти, які регламентують гарантії незалежності адвокатської діяльності та адвокатської таємниці. Наголошено на фрагментарності, колізійності та прогалинах чинного законодавства, що ускладнює реалізацію професійних повноважень та ефективний захист прав осіб. Встановлено, що адміністративно-правовий статус адвоката є багаторівневою категорією, яка потребує вдосконалення з урахуванням європейських стандартів, практики правозастосування та сучасних викликів цифрової трансформації. Дослідження підтверджує, що від якості нормативного закріплення статусу адвоката залежить рівень забезпечення правової допомоги громадянам, ефективність функціонування системи правосуддя та авторитет адвокатури в суспільстві.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, адвокат, адвокатура, правова допомога, незалежність адвокатської діяльності, адміністративне судочинство, правозастосування, міжнародні стандарти.

Kovalchuk O. M. NORMATIVE ESTABLISHMENT OF THE ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF A LAWYER

The article provides a comprehensive analysis of the normative establishment of the administrative-legal status of a lawyer in Ukraine. It examines current challenges and specific features of legal regulation of advocacy in the context of legal system reforms, consolidation of the rule of law, and integration of European judicial standards. It is emphasized that the reform of the legal system of Ukraine, the establishment of the principles of the rule of law and the orientation towards European standards of judicial proceedings lead to the growth of the role of the bar as a key institution for ensuring human rights and freedoms. In modern conditions, a lawyer acts not only as a representative of the client's private interests, but also as a subject directly participating in the functioning of the justice mechanism. In this regard, the administrative and legal status of a lawyer, which determines his legal personality in the sphere of public and legal relations, acquires special importance. It is determined that the legal status of a lawyer is formed on the basis of a combination of private-law and public-law principles, ensuring the exercise of lawyers' rights and duties in administrative proceedings, including the protection of the rights, freedoms, and legitimate interests of individuals and legal entities, representation of clients' interests in court, and provision of legal assistance and consultations. The article analyzes the normative-legal framework, including the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Advocacy and Legal Practice," the Code of Administrative Procedure, and international legal instruments that regulate guarantees of independence of legal practice and attorney-client confidentiality. The study emphasizes the fragmentariness, inconsistencies, and gaps in current legislation, which complicate the exercise of professional powers and the effective protection of rights. It is concluded that the administrative-legal status of a lawyer is a multi-level category that requires improvement, taking into account European standards, judicial practice, and contemporary challenges of digital transformation. The research confirms that the quality of normative regulation of lawyers' status directly affects the provision of legal assistance to citizens, the efficiency of the justice system, and the authority of the legal profession in society.

Key words: administrative-legal status, lawyer, bar association, legal assistance, independence of legal practice, administrative proceedings, law enforcement, international standards.

Постановка проблеми. Реформування правової системи України, утвердження принципів верховенства права та орієнтація на європейські стандарти судочинства зумовлюють зростання ролі адвокатури як ключового інституту забезпе-

чення прав і свобод людини. У сучасних умовах адвокат виступає не лише як представник приватних інтересів клієнта, а й як суб'єкт, що бере безпосередню участь у функціонуванні механізму правосуддя. У зв'язку з цим особливого значення

набуває адміністративно-правовий статус адвоката, який визначає його правосуб'єктність у сфері публічно-правових відносин. Водночас чинна нормативна база, що регулює статус адвоката, характеризується фрагментарністю, наявністю прогалин і колізій, що ускладнює належну реалізацію професійних повноважень, забезпечення гарантій незалежності та ефективний захист прав осіб. Це зумовлює необхідність наукового осмислення проблем нормативного закріплення адміністративно-правового статусу адвоката та визначення напрямів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню адвокатури, її місця серед інституцій, які захищають права і свободи людини і громадянина присвячені наукові доробки таких науковців як М. Р. Аракелян, Н. М. Бакаянова, А. М. Бірюкова, Ю. М. Бисага, Т. В. Варфоломеева, Т. Б. Вільчик, В. В. Заборовський, С. С. Калинюк, А. М. Подоляка, О. В. Тимошук, В. М. Шаповал та інші. Але розуміння адвокатури як важливого суб'єкта реалізації і гарантування прав та свобод людини і громадянина в Україні вимагає з'ясування питання її адміністративно-правового статусу.

Метою цієї статті є визначення особливостей нормативного закріплення адміністративно-правового статусу адвоката в Україні, з'ясування системи та ієрархії джерел його правового регулювання, а також обґрунтування основних напрямів удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. У сучасній юридичній науці особлива увага приділяється дослідженню правового статусу як ключового інституту правовідносин. Попри численні наукові праці, відсутній єдиний підхід до визначення його сутності, структури та змісту. Правовий статус розглядається як комплекс прав, свобод і обов'язків фізичних та юридичних осіб, які визначаються Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Аналіз наукових джерел свідчить про різноманітність термінології, що використовується у вітчизняній юридичній літературі, зокрема поряд із поняттям «правовий статус» застосовуються також «правове становище», «правове положення» та «адміністративно-правовий статус».

У наукових дослідженнях відсутній єдиний підхід до розуміння поняття, змісту та структури правового статусу. Аналіз наукових праць і довідково-енциклопедичних джерел свідчить, що правовий статус зазвичай тлумачиться як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб, які в Україні визначаються Конституцією, законами, іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, ратифікованими

Верховною Радою України [1, с. 44]. У підручниках з адміністративного права поряд із терміном «правовий статус» вживаються також поняття «правовеположення», «правовестановище», «адміністративно-правовий статус» [2, с. 86, 120, 122; 3, с. 27, 39, 57; 4, с. 22, 39, 75]. Водночас серед учених немає узгодженої позиції щодо переліку структурних елементів правового статусу, що і зумовлює різноманітність його тлумачень залежно від того, які складові включаються до його змісту [5, с. 15].

У загальнотеоретичному сенсі «статус» розглядається як стабільна, базова характеристика правового стану суб'єкта, що поряд із правосуб'єктністю охоплює основні права та обов'язки. Як зазначає С. В. Ківалов, безпосередні права та обов'язки відображають конкретне правове становище особи, яке більше залежить від наявності певних юридичних фактів, ніж від загальних засад її положення у правовій системі [6, с. 70-72; 7, с. 167]. В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко пов'язують правовий статус із здатністю суб'єкта мати права й обов'язки у сфері державного управління, їх реалізовувати, а також із наявністю конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, що в сукупності формують адміністративно-правову правосуб'єктність [4, с. 73].

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено правовому становищу адвокатури. Так, І. О. Русанова наголошує, що адвокатура, виконуючи суспільно значущу функцію захисту прав і законних інтересів громадян, не є органом державної влади, а виступає незалежним професійним об'єднанням. Адвокат, на її переконання, не є державним службовцем, а здійснює незалежну професійну діяльність, що є необхідною передумовою ефективного змагального процесу з боку обвинувачення та виявлення можливих помилок слідства і суду [8, с. 157]. Такий підхід закріплено й на законодавчому рівні, адже стаття 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що адвокатура є незалежною від органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [9].

Т. Б. Вільчик обґрунтовує подвійний характер адвокатури як інституту, що поєднує державний і суспільний інтерес. Через адвокатуру правова держава забезпечує реальну можливість громадян реалізовувати свої права і свободи. З одного боку, діяльність адвокатів має конституційно зумовлене публічне значення, а з іншого – потребує максимальної незалежності від держави для ефективного захисту осіб від адміністративного свавілля. Адвокатура, на її думку, є унікальним самоврядним інститутом, який виконує публічно-правову функцію без статусу державного органу і самостійно вирішує питання власної організа-

ції та діяльності [10, с. 244]. Вчена також підкреслює, що діяльність держави та адвокатури спрямована на досягнення єдиної мети – захисту прав і свобод людини, що унеможлиблює їх протиставлення. Взаємовідносини між ними мають ґрунтуватися на засадах партнерства, рівноправності, взаємної відповідальності та відсутності підпорядкованості, а держава повинна сприяти розвитку адвокатури, не встановлюючи над нею контролю [11, с. 68-69]. Водночас адвокатура, як правозахисний механізм, здатна здійснювати професійний незалежний контроль за діяльністю судових і виконавчих органів, а також брати участь у законотворчому процесі [11, с. 77].

В. М. Корельський та В. Д. Перевалов у своїх дослідженнях розглядають правовий статус як багатовимірну категорію. Вони підкреслюють, що по-перше, він має універсальний характер і охоплює статуси різних учасників правовідносин, зокрема держави, суспільства та окремої особи. По-друге, правовий статус відображає індивідуальні особливості суб'єктів та їх реальне становище у системі різноманітних суспільних взаємин. По-третє, його реалізація неможлива без відповідних обов'язків, юридичної відповідальності та правових гарантій. По-четверте, категорія «правовий статус» структуровано визначає права та обов'язки суб'єктів, що дозволяє проводити порівняльний аналіз статусів різних учасників і знаходити шляхи їх удосконалення. В. С. Нерсисянц, О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко визначають правовий статус як сукупність прав і обов'язків, що відображають соціальну структуру суспільства, рівень демократії та стан законності, встановлюючи стандарти поведінки для нормального функціонування соціального середовища [12].

Деякі дослідники вважають, що правовий статус – це інтеграційна категорія, що відображає взаємовідносини між суб'єктами суспільних відносин, зокрема між особою і суспільством, громадянином і державою, індивідом і колективом, а також інші соціальні зв'язки. На думку частини правників, правовий статус являє собою сукупність прав і обов'язків, які визначають юридичний стан особи, державного органу або міжнародної організації та слугують показником становища окремих груп у соціальній системі, будучи важливим елементом соціальної стратифікації. В адміністративному праві правовий статус осіб визначається як комплекс їхніх прав та обов'язків, закріплених нормами закону, а також гарантіями їх захисту. Таким чином, правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві розглядається як комплексна категорія, що включає завдання, функції, права та обов'язки адвоката під час розгляду адміністративних справ.

Нормативно-правові рамки адміністративно-процесуального статусу адвоката визначаються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [9] і Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Закон прямо не визначає завдання та функції адвоката, натомість КАС України окреслює загальні завдання адміністративного судочинства, серед яких захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів при здійсненні владних функцій відповідно до законодавства, зокрема при виконанні делегованих повноважень шляхом розгляду адміністративних справ [13].

Основні завдання адвоката в адміністративному процесі включають надання правової інформації, консультацій і роз'яснень щодо правових питань, що виникають у ході адміністративного розгляду, складання заяв, скарг та інших процесуальних документів, захист прав, свобод та законних інтересів осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, представництво потерпілого, а також інтересів фізичних і юридичних осіб у судовому процесі. До ключових функцій адвоката відносяться безпосередньо представницька і консультативна, а супутніми є превентивна, відновлювальна та охоронна функції.

При формуванні завдань і функцій адвоката у адміністративному процесі орієнтуємося на ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де зазначено види діяльності: надання правової інформації та консультацій, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади і місцевого самоврядування, складання заяв та інших документів правового характеру, представництво в судах цивільної, господарської, адміністративної та конституційної юрисдикції, а також у державних і міжнародних органах [9].

З огляду на наукові підходи, положення КАС України, закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правил адвокатської етики, завданням адвоката в адміністративному судочинстві є захист прав, свобод і законних інтересів осіб у судовому процесі, що є першочерговим завданням, оскільки адміністративні справи за своєю суттю містять конфліктні ситуації. Адвокат повинен діяти в межах закону для забезпечення непорушності прав та законних інтересів, а також відновлення порушених прав. Важливим завданням також є представництво клієнта в адміністративному суді, сприяння здійсненню правосуддя та забезпеченню його об'єктивності, підтримка режиму законності і правопорядку, оскільки адвокат не лише захищає клієнта,

а й відстоює справедливість, закріплену законодавством. Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні діяти виключно в межах наданих їм повноважень. Окремим завданням адвоката є підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення.

Можемо сказати, що адміністративно-правовий статус адвоката ґрунтується на поєднанні приватноправових та публічно-правових засад його діяльності, що зумовлює багаторівневу систему нормативного регулювання. Базові засади статусу адвоката визначаються Конституцією України, яка гарантує кожному право на професійну правничу допомогу та закріплює принцип незалежності адвокатської діяльності. Конституційні положення формують основу для розвитку спеціального законодавства у сфері адвокатури та визначають стратегічний вектор правового регулювання адміністративно-правового статусу адвоката.

Вагому роль у формуванні адміністративно-правового статусу адвоката відіграють міжнародно-правові акти у сфері прав людини та стандарти діяльності адвокатури, що закріплюють вимоги до забезпечення незалежності адвокатів, недопущення втручання в їхню професійну діяльність, гарантії адвокатської таємниці та безпеки. Імплементация цих стандартів у національне законодавство сприяє гармонізації правового статусу адвоката з європейськими підходами.

Висновки. Нормативне закріплення адміністративно-правового статусу адвоката є складним багаторівневим процесом, що охоплює норми конституційного, адміністративного, процесуального та спеціального законодавства. Саме від якості та узгодженості цієї нормативної бази залежить рівень гарантування незалежності адвокатської діяльності, ефективність захисту прав і свобод людини та авторитет адвокатури в суспільстві. Установлено, що сучасна система нормативного регулювання статусу адвоката потребує подальшого вдосконалення з урахуванням європейських стандартів, практики право-

застосування та викликів цифрової трансформації правової сфери.

Література

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П–С. 736 с.
2. Адміністративне право України: підручник. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Голосніченко І. П. та ін. Київ: Юридична думка, 2004. (Загальна частина). Т. 1. 2004. 584 с.
4. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
5. Губанова Т. О. Адміністративно-правовий статус педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників як учасників освітнього процесу за законом України «Про освіту». *Київський юридичний журнал*. 2022. Вип. 2. С. 14–21.
6. Адміністративне право України: навч. За заг. ред. С. В. Ківалова. Харків: Одиссей, 2004. 880 с.
7. Запотоцька О. В. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу Національного банку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 42. С. 166–170.
8. Русанова І. О. До питання визначення правової природи інституту адвокатури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 156–159.
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст. 282.
10. Вільчик Т. Б. Адвокатура та громадянське суспільство у правовій державі. *Право України*. 2014. № 11. С. 243–250.
11. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
12. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2006. URL: http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/402.htm. (дата доступу: 17.10.2025).
13. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025